

Why Tisias did not pay Corax for rhetoric studies? On the beginnings of the history of the theory of rhetoric

This paper discusses the history of rhetoric and takes us back to the 5th century BC. According to tradition, the first rhetorical school was established by Corax. The paper does not really focus on the historical fact of establishment, but rather examines the first rhetorician's theoretical work, which has not survived, but was referred to by antique sources. From a practical point of view, the paper discusses the argumentation of Corax' famous debate with his pupil, Tisias. The description of Corax, missing from the Hungarian literature on the history of rhetoric so far, takes into account the previous conclusions of international studies, in addition to these aspects.

Keywords: Corax, Tisias, history of rhetoric, theory of argumentation, parts of speech.

HOVÁNYI MÁRTON
ELTE Eötvös Loránd Tudományegyetem

S Z E M L E

The Handbook of Dialectology

Edited by CHARLES BOBERG, JOHN NERBONNE, and DOMINIC WATT.
Wiley Blackwell, Oxford. 2018. 600 oldal

1. Alaposan átgondolt, logikusan fölépített, nemzetközi összefogással s következetesen alkalmazott elvek szerint megírt kézikönyv a címűl írt munka. Olyan kiemelkedő tudósok, mint P. TRUDGILL és S. TAGLIAMONTE méltatta dicsérő szavakkal ezt a 600 oldalas munkát, amely praktikus módon szerkesztett hasznos munka. Semmi kétség, rengeteg ismeretet közvetítő, gondolatébresztő olvasmány. 41 alaposan kiválogatott szerző műve, köztük van a nálunk is – munkássága alapján – ismert H. GOEBL, P. AUER, D. R. PRESTON, J. K. CHAMBERS. Jellemző jegye a kézikönyvnek a jó tájékoztatás, amelyben az elméleti kérdések és a korpuszalapú vizsgálatok egyensúlyban vannak. A könyv részletes ismertetése persze lehetetlen, de a rá való figyelemfölvívást a magyar dialektológusok és szociolingvisták számára így is fontosnak tartom. Amire vállalkozom az tehát, hogy bizonyos fokú tájékoztatást adjak arról, mit tartalmaz ez a fontos dialektológiai szintézis.

2. Röviden azt mondhatjuk, hogy a címűl írt könyv első nagy fejezetében összefoglalóan tárgyalják a szerzők a dialektológia részdiszciplínáit, bevezetik az olvasót e tudományág tudományközi kapcsolataiba, valamint elméleti és módszertani kérdéseibe, a nyelvjárási adatok gyűjtésének, az adatok felhasználásának, magyarázatának és elemzésének a világába. Külön nagy fejezet van szentelve a legelterjedtebb nyelveknek és nyelvcsaládoknak, területi variabilitásuk felmutatásának. A vizsgálatban a világ nagyobb nyelveiről, nyelvcsaládjairól és dialektológiájáról van csak szó, s természetes, hogy a 19. század utolsó

harmadára visszanyúló, tehát mai értelemben professzionális dialektológiai játsszák (a nyelvföldrajzi vizsgálatokkal) a fő szerepet (angol, francia, német). A bevezető fejezetben a szerzők hasznosnak, nélkülözhetetlennek tartják a nyelvjárásokkal való foglalkozást és a nyelvészet részének a dialektusok vizsgálatát. Az a nyelvészet, amely nem foglalja magában a dialektológiát, nem teljes véleményük szerint (2).

Maradva a könyv sorrendjénél, felsorolom a dialektológia könyvben tárgyalt alfejezeteinek a címeit. Az elmélet és bevezetés című nagyfejezetből: 1. Dialektológia, filológia és történeti nyelvészet. 2. Nyelvjárási szótár. 3. Nyelvjárási atlaszok. 4. Strukturális dialektológia. 5. Dialektológia és formális nyelvészeti elmélet. 6. Szociodialektológia. 7. Dialektometria. 8. Nyelvjárási kontaktusok és új nyelvjárási alakulatok. 9. Nyelvjárási változás Európában. 10. Perceptuális dialektológia. 11. Érthetőség a nyelvjárások között. 12. Alkalmazott dialektológia.

A második nagyfejezet a dialektológiában használt módszerekről szól: 1. Nyelvjárási mintavételezési módszerek. 2. A nyelvjárási kérdőív. 3. Írott nyelvi források. 4. Terepinterjúk a dialektológiában. 5. Korpusz alapú nyelvjárási vizsgálatok. 6. Akusztikai fonetika a dialektológiában. 7. Számítógépes dialektológia. 8. Nyelvjárási térképek. 9. Regionális dialektusok azonosítása az online szociális médiában. 10. Nyelvi adatok logisztikai regressziójának elemzése. 11. Nyelvi statisztikák az összesített variációs elemzésekben. 12. Térbeli statisztika a dialektológiában.

A harmadik nagyfejezet azokat a nyelveket és válogatott adataikat mutatja be, amelyek a vizsgálat tárgyai voltak. Tehát a következőket: 1. Angol és a déli féltekén beszélt angol. 2. Észak-amerikai angol. 3. Német, holland és skandináv nyelvek. 4. Francia. 5. Olasz. 6. Spanyol és portugál. 7. Szláv nyelvek. 8. Arab. 9. Az indo-árja területek nyelvjárásai. 10. Kínai. 11. Japán. 12. Maláj-indonéz. A külön is tárgyalt országok gyakorisági sorrendben: USA 9, Anglia és Németország 6, Hollandia 5, Belgium, Kanada és Olaszország: 2, a többi 1: Ausztrália, Ausztria, Dánia, Japán, Bulgária, Kína, Új-Zéland, Svájc.

A bevezetés, elméletek című fejezetben: a hivatkozások száma szerint sorrendben az elsők a következők: 1. fonetika és fonológia, 2. nyelvi változás, 3. morfológia; informátor és interjú (az anyaggyűjtésben, terepmunkán), 4. tájszótár és nyelvjárási atlasz. – A legtöbbit hivatkozott nyelvészek a nyelvföldrajzos G. Wenker és a szociolingvista W. Labov.

3. Észrevételek, megjegyzések

A dialektusok meghatározása tudvalevőleg eltér az angolszász és a kontinentális európai szakirodalomban. Az előbbiben minden nyelvváltozat dialektus, az utóbbiban csak a földrajzi alapon elkülönülők. Van egy olyan definíciós elem, amelyről a szóban forgó kézikönyv nem szól (nálunk is csak szűk körben ismert). Ez pedig a következő. A szociolektusoktól (idetartoznak a köznyelvek is) a nyelvjárások abban is különböznek, hogy a nyelvjárásokat is az elsődleges nyelvi szocializációval sajátítják el a beszélők (kevés kivételt nem tekintve). Ennek pedig az a következménye, hogy a nyelvjárások elvileg a nyelv minden területén, a hangtántól a szókészleten át a nyelvtanig eltérhetnek egymástól és a köznyelvtől. Azaz: csak a köznyelv beszélt változata és a nyelvjárások – csupán ez a kettő – lehet a primér nyelvsajátítás eszköze, s ez a kettő az, amely lefedti a teljes beszédbeli kommunikáció területeit ebben az életkorban. Ezért nevezhetjük a köznyelv beszélt változatát és a nyelvjárásokat – abban az esetben, ha a gyermekek nyelvjárási környezetben szocializálódnak – teljes nyelvváltozatoknak, s ezekkel szemben

a szociolektusokat szektorális nyelvváltozatoknak. (Korábban nyelvjárási köntösben jelentek meg a kisiparos, illetőleg népi foglalkozások szakszavai is.)

A nyelvjárási változatoság az emberi nyelv fundamentális jellemzője és a nyelv tanulmányozásának fontos része. Ezért áll a középpontban a nyelvi változatoság. Az elvégzendő feladatok között van említve a nyelvjárási változásvizsgálat, jelesül a valóságos (real time) változásvizsgálat. A hivatkozott példák zömét a német dialektológia adja, mert abban számos nyelvjárási atlasz készült korábban és újabban is. Így a követő vizsgálatra jó lehetőség kínálkozik. Valóban kézen fekvő lehetőség, ahogy ezt több részvizsgálat mutatja nálunk is, s ahogy erre A magyar nyelvjárási atlasza (a nagyatlasz) és részben az Új magyar nyelvjárási atlasz is jó lehetőséget kínál (az utóbbi a maga hangosfelvételeivel).

A tájszótárak társadalmi és tudományos céllal, praktikus és szimbolikus okból, nyelvtörténeti és etnográfiai hasznossággal is készülnek. Egyfajta kétnyelvű szótáraknak tekinthetők a könyv vonatkozó fejezetének szerzője szerint. A terepmunkával folyó adatgyűjtésen a következő kérdésekre keresünk választ: ki?, mit?, hol?, hogyan?, mennyit?, kinek?, mi célból? gyűjt. Ezek a szótárak a szerző szerint azon a föltevésen alapulnak, hogy a jövő olvasóinak is szükségük lesz rájuk. Jó esetben az olvasó választ kap arra is, hogy a) X tájszó mit jelent? és b) X jelentés hogyan van kifejezve? Tehát onomasziológiai és szemasziológiai információk szerinti csoportosítás is elvárható. A magyar dialektológiában e téren PÉNTEK JÁNOS végzett úttörő munkát.

Kitér a könyv arra is, hogy mikor szerveződtek nyelvjárási társaságok. Az első az angol volt (English Dialect Society 1873), a második az USA-ban alakult (The American Dialect Society 1989). Tudománytörténeti érdekesség számunkra, hogy Magyarországon ezen évszázad végén a nyelvészek azt indítványozták, hogy alakíttassék egy új társaság népnyelvi és népköltészeti adatok gyűjtésére és a magyar nyelvjárási tanulmányozására. A nyelvjárási ügyét kezdettől fogva a Nyelvőr (1872) és a Magyar Nyelv (1905) is fölkarolta. Az 1904-ben alakult Magyar Nyelvtudományi Társaság programjának a nyelvjárási kérdésköre fontos része volt.

Zárásul: a könyv minden hazai dialektológusnak javasolható a maga tematikai sokszínűségével és széleskörűségével, korszerűségével, praktikus felépítésével és gondolatébresztő volta miatt. De megtoldom azzal is, hogy a dialektológiáról oly magabiztosan ítélező nem dialektológus nyelvészek számára is üdvös lenne, ha belelapoznának a könyvbe.

KISS JENŐ
ELTE Eötvös Loránd Tudományegyetem